

GESCHIEDENIS van SCHEVENINGEN

door J.C. Vermaas,

Uitgeverij J.J. Couvreur, Den Haag, 1926

XXI. DE OUDE SCHEVENINSCH WEG.

Beeld van Constantijn Huygens
in de Scheveningsche Boschjes

Deze weg, nu ongeveer twee en een halve eeuw geleden aan- gelegd, heeft te allen tijde de bewondering gewekt van landgenoot en vreemdeling. Ontstaan in een tijd, dat nergens in ons land nog van een behoorlijken straatweg sprake was, moest van zelve deze weg, gebouwd van gebakken steen of klinkers, wel dadelijk de aandacht trekken.

Nu in onze dagen wordt hi.i niet minder bewonderd, al is het dan meer uit een ander oogpunt, en is 't meer het mooie perspectief, dat de boomenrijen den wandelaar te zien geven, en den weg maken tot een allee of laan, waarvan men de wedergade in ons land en in den vreemde maar zeer zelden zal aantreffen.

De man, aan wien de aanleg te danken is geweest, was niemand minder dan Constantijn Huygens (geb. 1596, overl. 1687), den dichter-diplomaat, die met het ontwerp dat hij voor den weg maakte, een bewijs gaf van zijn streven om mede te werken aan het openbaar belang, maar ook van zijn alzijdige ontwikkeling.

De bronzen buste van den ontwerper, 4 Sept. 1897 door de vereeniging „Die Haghe” op den hoogen weg nabij de Promenade geplaatst, is

een welverdiende hulde aan de nagedachtenis van den grooten man en het is wel opmerkelijk, dat eerst het thans levende geslacht er toe overging hem op een dusdanige wijze te eeren.

Het ontwerp van Huygens dagteekent van het jaar 1653.

Volgens dat ontwerp zou de weg loopen van de Valbrug in Den Haag tot het duin te Scheveningen, en was in vier vakken verdeeld:

	roeden	voeten
Van de Valbrug tot aan het Tolhek	197	6
Van het Tolhek tot aan het Rond (Rond == tegenwoordig Promenade)	307	6
Van het Rond tot aan het Dorp	283	3
Van het Dorp tot aan het Duin	127	9
Samen	916 roeden	

Met de Valbrug werd bedoeld de Scheveningsche brug tusschen het Noordeinde en de Zeestraat.

De weg werd tegen overstuiving beschermd door een twee meter hoogen dijk rechts (thans de Hooge weg) en een dergelijken links (den dijk, waarop in het midden thans nog het hek van Zorgvliet staat).

De breedte van den weg met den dijk was 18 roeden, die van den te bestraten weg alleen 2 roeden.

Aan de kanten van den weg moesten zes rijen elzen gepoot worden; de kastanjes en iepen zijn van lateren tijd.

De dijken werden bezet met doornhagen om het zand tegen te houden, den groei der boomen te bevorderen en de voetgangers te noodzaken den straatweg te volgen. In lateren tijd zijn de doornheggen verdwenen, de dijken werden toen beschulpt en later gemacadamd, zooals wij thans den Hoogen weg als wandelpad kennen.

Huijgens stelde zich van den aanleg van den weg heel wat voor; dé weg zou vele voordeelen afwerpen, voor Den Haag en Scheveningen beide.

In een bijlage op zijn „Ontwerp van eenen Steenwegh op Scheveningh, al in den Jaere CIOIOCLIII opgesteld" leest men:

„In 't bijzonder staet op dese Scheveningsche Steen-wegh te gedenken hoe Heerlicken Cieraet het voor de Plaetse van 's-Gravenhage soude wesen, de selve met hare eigen Voorstad, staende onder haer eigen Schependomm (dat aen andere zijden niets te ruym en valt) sulcks te verhechten ende vereenigen, dat daer door den Hage genoeghsaem een aensienlicke Zee-stadt soude mogen genoemt werden, ende genieten den selven luyster, dien de stad van Deiff is genietende, doordien sy met een schone Vliet aen haer Delfs-haven gehecht ende sich alsoo tot in de Maze toe is uytstreckende. Dus veele in 't korte van de Eere ende Heerlickheit van 't werck.

De nuttigheit ende het voordeel van 't selve bestaet ten eenen in 't Gemack, ten anderen in 't Gewinn.

Wat het Gemack aengaet, yeder een kan begrijpen, hoedanigen gerief Menschen ende Beesten by soodanigen Wegh soude werden aengedaen, wanneer men uyt den Hage aen de Zee soude konnen geraken, soo te voet als te peerde, te Goets ende te Wagen, in alle tijden van 't jaer, ende op alle uren van den dagh, met geen andere moeyte dan men tegenwoordigh heeft in 't rijden ofte wandelen door alle d'andere Straten van den Hage; daer men nu in 't tegendeel dien wegh niet sonder verdriet van Menschen ende Beesten en kan gebruijcken, sonderlingh in de Somerdagen, wanneer men het gebruijck van Zee en Strand meest van noode heeft, hetzij om ververschingh van Locht, ofte om Zuijd of Noordwaert op, eenige verder reise te doen; Zijnde niet ijdereen gelegen met een gespan van meer als 2 of 3 poerden gedient te werden, ende het meerder getal door de diepte van het brandige sand noch wercks genoegh vindende. Maar voornementlick staet in Christelicke liefde ende medoogentheit te letten op de merckelicke verlichtinge, die de arme Scheveninger Slaven soude werden toegebraght, wanneer hare hoofden met sware Bennen gedrukt zijnde, hare voeten ten minsten eenen luchtigen tred over een hard pad souden mogen treden; oock de visch daerdoor, 't zy gedragen oft over Asch gevoert, soo veel te verscher ter Merckt komen, dat ontwijffelick de dunste Tongen noch naerder keur als tegenwoordigh daer over souden weten te geven, ende tusschen Sand-visch ende Steen-visch een smakelick onderscheid te maken. Emmers moghten sich beide de aengevers ende de uytvoerders van soodanigen werck genoeghsaem versekeren, dat hare gedachtenisse bij die arme menschen in eenen gedurigen lof ende Zegen soude leven, sulcks geen verachtelicke belooninge en is.

Neffens het Gerief heb ick het Gewin gestelt. Het selve raect wederom beide den Hage ende Scheveningh, voor soo vele haer welvaren in de vertieringe van eet ende drinckwaeren gemeen is. Zijnde goed te gissen, wanneer soodanigen wegh voltrocken ware, met wat een toeloop de reisende ende spelenvarende luyden uyt alle omleggende Steden ende Plaetsen den selven souden soecken te genieten, ende hoe seer sij de neeringe van Herbergen, ende andere Huysen van verteeringe,

souden verbeteren ; daar sy nu, hetsy van buyten ofte van binnens Lands, naer ofte door den Hage komende, ten einde van een gedeelte harer dagh-reise voor den swaren ende moordaerdigen Scheveninger wegh schricken, ende oft heel te huys blijven, oft andere wegen om rijden."

Wat betref het bestrijden van de kosten, Huijgens meende, „dat eenen seer geringen penningh, die desent halven alleen op de Koetsen van de Hage gestelt, ende naer mijn gevoelen, niet ongeerne betaelt soude werden, beneffens noch soo veel te trecken van de 2888 Huysen, die alhier in den Hage op Brand-gereetschap zijn gestelt, wel ruym den Interest soude afwerpen van de penningen die tot dit werck souden dienen te werden verschafft.

Bevindt sich ondertusschen de Tresorye sulcks gestelt, dat haer ongelegen zy soodanigen Hoofdsomme (die ick hier onder sal aenwijzen niet seer groot te wesen) op te leggen, soo is buyten alle twijffel, wanneer een mael den Toll bekent ende vastgesteld sal wesen, dat men de voornoemde somme sonder moeyte uijt de Kassen van byzondere Ingesetenen sal kunnen bekomen, konnende een ijeder lichtelick gissinge maken van de vruchten, die hy uyt het onderpand heeft te verwachten, ende in alle gevalle vele schouderen, soo men seght, licht werck makende."

Het plan van Huijgens werd aanvankelijk met onverschilligheid opgenomen. Onder zijn tijdgenooten waren er vele, die beweerden, dat de weg door overstuiven al spoedig onbegaanbaar zou worden; maar Huijgens meende, dat zulks wel zou meevallen, en aan het wegruimen wel de hand zou worden gehouden. Wat Scheveningen betref, schreef hij:

„'t Is waer, binnen de Huysen van Scheveningh is nu en dan door het warvelen van de winden aldaer een hoog sand op gestoven: Maer staet genoeghsaem te vertrouwen, dat de Ingesetenen aldaer voor soo grooten gerief geern de moeyte souden nemen, van, ijeder voor haer huijsken, si j n Strate klaer te houden, daertoe het volck deser Landen van selfs genoegh genegen is, ende sulcks niet zijnde, bij bevel van de Overigheid daer toe soude kunnen gehouden werden." De zaak bleef rusten, Huijgens kon voorloopig zijn plan opbergen.

Maar een tiental jaren later kwam de zaak zelve weer aan de orde. De man, die daartoe aanleiding gaf was de penningmeester van Delfland Cornelis Michielsz. Soetens. Deze wendde zich in 1662 tot de Staten van Holland en Westvriesland om octrooi voor den aanleg van „een vaart van den Haag van 't Nachtegaelspadtjen (thans Parkstraat) tot Schevelingen en daer naest een straet van twee roeden breedt, om met carossen, wagenen en paerden daerover te ryden en een voetpadt van een straet voor de passanten apart". Wij hebben er boven reeds melding van gemaakt.

Soetens wilde de kosten van de geheele onderneming voornamelijk laten dragen door de Scheveningers; van elken koop visch bedragende 16 stuivers of meer in den afslag zou door den kooper een halven stuiver betaald worden. Dat zou voldoende zijn om den weg te maken en te onderhouden. Men zou dan de Scheveningers zonder betaling van den weg kunnen laten gebruik maken.

De Staten vroegen het advies van den Magistraat van Den Haag en deze nam het voor de Scheveningers op. Burgemeesteren schreven;

„Dat gene gabelen op eenige visch hoedaenigh deselffde soude mogen syn, in 't 1e, 4e, 7e, ende andere Articulen van de Lyste bij den voorsz. Soetens dienaengaende aen de Ed. Groot Mog. Heeren Staten van Hollandt en Westvrieslandt, neffens seeckere requeste overgegeven, gespecificeerd, binnen den Dorpe van Scheveninge wordende affgeslagen ende vercocht, en behooren te werden gestelt; 't sij dat de selffde gabelen werden gestelt tot laste van den

vercooper; ofte cooper; alsoo de voorsz. visch daeromme te minder soude comen te gelden, ende mitsdijen die voorsz. gabbellen eiggentlijcke ende alleen soude comen tot laste van de visschers ende Inwoonders van den voorsz. Dorpe, die mits haer groote armoede geene beswaernisse meer en connen lijden, zijnde de voorsz. visch alreede beswaert als volgt:

	gld.	st.	p.
Een tal haringh (200 voor een tal gereeckent) geeft tot kerckgelt	0	— 1	— 8
Een haiff tal gelijk, daer beneden geeft nijet	0	— 1	— 8
Een Steur geeft	0	— 1	— 8
Een Salm geeft	0	— 1	— 8
Cabeljauw, een coop, alle stuck	0	— 0	— 6
'T hondert Schelvis ofte .t halffhondert	0	— 1	— 8
Een tal, ofte haiff tal boick geeft	0	— 1	— 8
Een tonne schol geeft	0	— 1	— 8
Ende wijders van alle coopmanschap die affgeslagen wert	0	— 0	— 12

Doch ingevalle echter bij de Ed. Groot Mog. Heeren Staten van Hollandt goetgevonde soude mogen werden boven de voorsz. Lasten opte voorsz. visch eenige nieue gabbellen te consenteren (als verhoopt wert van neen) dat de selve bij de Schrijvers van de vischschuijten tot Scheveninge behooren te werden gecollecteert, ende daer van reeckeninge ende repartitie gedaen, gelijk van alle andere penningen van de visch aldaer, opgeveijlt, ende vercocht werdende, tot noch toe is gedaen, omme alle confusies ende disordre daerinne te vooren te comen.

Dat mede geensints en connen gestelt werden eenige gabbellen op de visch en de oesters, die bij winters tijde de riviere de maes, door 't ijs ende harde vorsten gesloten wesende, over Scheveninge in den Hage werden gebracht, alsoo de selve nyet tort Scheveninge, maer alhier in den Hage werden affgeslagen, ende vercocht, welcke affslach bij de magistraat alle Jaers publycquelyck aen de meest biedende werd verpacht,"

Bij besluit van 20 April 1663 werd door de Staten het octrooi aan Soetens geweigerd, en hij verzocht zijn „requeste, caerte en verdere overgelegde stucken wederomme".

Maar de zaak zelf had toch in die mate de aandacht en belangstelling van de stedelijke regeering en die van de Staten van Holland en West-vriesland getrokken, dat een bode van wege het Stadsbestuur eenige iagen later aan de woning van Huijgens kwam onderzoeken „naar hetgeen in die materie was op het papier gebracht". Huygens, welke in die dagen te Parijs vertoefde voor de behartiging der belangen van den jongen Prins, gaf den 11den Mei aan den Haagschen baljuw De Veer de noodige inlichtingen. Hij voegde er bij „dat hij zijn Sone van Zeelhem gelast had het Cabinet te doen opsteken, daer gemelde Papieren gewisselick te vinden zijn volgens de aenwijsinge, die ick hem dienaengaende doe".

Reeds den 16den Juli 1663 volgde het besluit van de Staten waarbij aan ie Raden en Meesters van de Rekeningen over de domeinen in vereeniging net den Schout, Burgemeesteren en Regeerders van Den Haag octrooi werd verleend om tot gemeenen koste te doen aanleggen een straatweg van de Noordvalbrugge van Den Haag tot aan de kerk van Scheveningen toe.

Krachtens dat octrooi zou bij den op te richten tol het volgende tarief gelden.

	St.—Penn.
1. Van elcke coop visch boven de acht stuyvers	0 — 4
2. Van elcke ton levende schol of scharre	0 — 8
3. Van elcke cabbeljouw	0 — 2
4. Van eick half vatbier	1 — 0
5. Van elcke stoop wijn	0 — 4
6. Van elcke wagen met materialen koopmanschappen of grove waren	3 — 0
Voor elcke karre zoodanig geladen	1 — 8
7. Voor elcke wagen open of bedekt of open cales ... Voor ieder daarop zittende	1 — 0 0 — 4
8. Voor elcke caros met twee paarden	2 — 0
Voor elcke caros met vier paarden	3 — 0
Voor elcke caros met zes paarden	4 — 0
9. oor elcke karre	0 — 8
10. Voor eick mensch te paard rydende	0 — 8
Voor eick ledig paard	0 — 4
11. Voor elcke koeij, stier of os, jong of oudt	0 — 2
12. Voor eick schaap of varken gedreven of geleijt ...	0 — 1
13. Van ieder mensch, waarvan vrij zullen zijn, die in Scheveningen vaste woonplaats hebben ..	0 — 4

Vrij spoedig" — 1 Mei 1664 — werd met den aanleg begonnen, 5 December 1665 was de geheele weg voltooid. Huijgens had de kosten geschat op 23000 caroli guldens, in werkelijkheid was er 62.000 caroli guldens noodig. Overigens was het werk naar wensch gegaan. Om te voorkomen, dat tijdens de werkzaamheden of daarna door kwaadwilligen schade zou worden aangericht aan den weg of aan boomen en heesters werd vooraf, 13 Dec. 1663, door de Staten deze resolutie uitgevaardigd.

„Alsoo wij de Raden en de Meesters van de Reeckeningen van onse Domainen, met den Schout en de Burgemeesteren van den Hage, hebben geauthoriseert ende geoctroyeert, om volgens de teyckeninge ende model aan ons geëxhibeert, een Straetwerck te maecken van de Noordt-Valbrugghe van den Hage voornoemt, tot aen de kereck van Scheveninge.

Soo ist, dat wy tot bevorderinge van 't selve werck ende weeringhe van alle insolentiën ende moetwilligheden van quade ende onbedachte Menschen hebben goetgevonden te verbieden ende te interdiceren, ghelijck wy verbieden ende interdiceren by desen, dat niemandt van wat conditie ofte qualiteyt hy oock soude mogen wesen, binnen ofte op het voorschreve werck buyten de ordinaris passagie op de kanten aen weder-zyden sal vermogen te lopen ofte ryden, oock geen Boomen ofte ander Gewas, hetzy Duyndoorn, Helm ofte anders te snyden, plucken ofte andersints te beschadigen, op peyne voor 't eerste reys van drie ponden te veertich grooten 't pondt; voor de tweede reyse ses ponden, ende voor de derde reyse voor den tijdt van vier weecken te werden gelogeert in 't Tuchthuys van den Hage; autoriserende de voorschreve Raden ende Meesters van de Reeckeninghen over onse Domainen, met Schout ende Burgemeesteren van den Hage tot executie van de voorschreve poene soodanighen Persoon ofte Persoenen te comitteren, als sy te rade sullen werden. Lasten allen ende een yder die deselve soude mogen aengaen, hem hier na praeciselijck te reguleren".

Ook het Stadsbestuur van Den Haag hield een oog in 't zeil en toen op een avond een aantal geplante boomen vernield waren geworden, kwam van zijnentwege de volgende publicatie.

„Alsoo tusschen Saterdag ende Sondach voorleden in de nacht, met overgrootte moetwil op de Scheveninghe Wech, langhs de Steenstraet, een groot getal stam-boomen zijn afgeknackt ende gheraseert, sonder dat men weet wie soodanige moetwille heeft ghepleecht, zijnde 't selve een saecke ten hooghsten strafbaer, soo dat de Justitie daer aen grootelijcx ghelegen is, dat soodanige enorme moetwilligheijt anderen ten exempelen werde gestraft.

Soo ist, dat de Magistraat van 's GravenHage alle ende een yeder doet weten, ende bekent maecken, dat so yemant weet aen te wijsen, wie soodanige moetwille ghepleecht ende begaen heeft, ende dat den selfde in hechtenisse alhier kome te geraecken, den zelfden vereert sal werden een premie van hondert guldens, ende sal synen naem secreet ghehouden werden, alwaer 't, dat hij selfs daeraen mede plichtigh ende handtdadigh ware geweest.

Aldus gepubliceert den twintighsten Meij 1665."

Scheveningsche weg, ongeveer 1680

Volgens hetgeen daaromtrent in onzen tijd is waar te nemen, is men bij de uitvoering van het ontwerp-Huijgens niet verder gekomen dan tot het begin van het dorp en dus niet tot het duin of tot de kerk. Men moet in het oog houden, dat in den tijd van Huijgens het dorp zich van de Kerkwerf landwaarts in maar uitstrekke tot even voorbij het Smidsslop en aan de overzijde ongeveer even ver.

De Hooge Prins Willemstraat en de Drogersdijk zijn vrij zeker nog overblijfselen van den dijk; maar er zijn geen teekenen dat de dijk aan weerszijden verder liep, dan achter het Smidsslop en aan de overzijde vóór de stallen van de firma Waterreus.

Het was een heele voldoening voor Huijgens, toen hij den weg gereed zag. Het was voor dien tijd zeker iets grootsch, dat door zijn initiatief was tot stand gebracht, en wij begrijpen best dat de man, wien het schrijven van dichtregelen een dagelysch werk was, behoefte gevoelde om wat hij al zoo had ondervonden, voor, gedurende, en na den aanleg, aan de vergetelheid te onttrekken.

In 1667 verscheen dan ook „in 's-Gravenhage bij Johannes Tongerlo, boeckverkooper, woonende in de Veen-straet" het dichtwerk „De Zee-straet van 's-Graven-Hage op Schevening, door den Heer van Zuijlichem, met een gravure van R. de Hooghe."

Op zijn geestige en eigenaardige wijze vertelt hij eerst van de oppositie tegen zijn ontwerp;

„En wat ick preecken moght, men hiel geen'ander tale
Van Haegh en Zee aen een te knopen met een'wegh;
De weerklanck van myn Wegh en was niet als, wegh, wegh.
En op „Aen een" sloegh ..Neen", en 't waren siecke droomen;
Wat mocht ick mijmeren, daer kost geen deegh (=voordeel) afkomen".

Als Huijgens heeft vernomen, dat de Scheveningsche vrouwen allerlei klachten over den weg hebben, dan wijst hy er op dat juist ook om haar te gerieven de weg door hem ontworpen werd, en spreekt haar toe:

„Maer heb ick 't uyt een' droom, arm' Scheveninger menschen,
Of is 't u uyt den mond gevallen, 't weeldrigh woord,
Daer van ick schrickende het galmen heb gehoort?
Is 't wel gelooffelick dat oyt in uw" gedachten
Gedachten zijn gegroeyt van opspraeck en van klachten,
Als oft men u, eilaes, groot leet had aengedaen,
Als gh' over klinckertjens verbonden wierdt te gaen,
En slijten Schoen/of Kous of kousseloose Voeten,
Die in 't bekende Sand geen' Keyen en ontmoeten,
En veel min distelen, en Slangen allerminst,
Soo dat u 't nieuwe pad verlies bood, maer geen winst?
Zee-buren, arm geslacht, tot Slaverny geboren,
Was u dat seggen ernst, soo moet ghy ernstich hooren
Wat ick in ernst verhael en u te hooren staet:
Uw voeten hebben mij gebracht op dese straet;
Uw Hoofden oock niet min: in tijden en ontyden
Sagh ick haer drachten aen met deerlick medelijden,
En my en docht de Son soo klaer niet op den Noen,
Als dat elck schuldigh was u wat onthefs te doen.
Daer deden 't met haer Bors, en, mogelick van desen,
Als 't pas gegeven heeft, heb ick wel willen wesen:
Maer uw noodsaecklickheit te keeren in vermaeck,
En uwen last in lust, hiel ick een' beter' saeck.
Ey, sluijt uw' herten voor ondanckbare gedachten:
Ghij waert het, kinderen, daer ick se minst af wachten.
En, over Kous en Schoen en blooten Voet en all,
Zijt ghij met my t' onvreen, 't is onverdiende gall:
'T was dobbel wel gemeent, en beter uytgevallen;
Denckt hoe ghij zijt en waert, het moet u welgevallen:
Scheelt singen uyt de borst, en stenen niet van een,
En dribb'len over Straet van door heet Sand te tre'en?
Gaet dribblen naer de Merckt en komt al singend weder:
Valt u den Hemel hard met hard en onsoet weder,
Het hard dat onder iïght versacht dat boven drijft,
Soo dat het eene hard het andere verdrijft:

Het sachte pad viel hard, daer valt geen seggen tegen,
Nu valt het harde sacht: gedenckt eens wat een seggen,
Dat u de volle Mand min onder weeghen weegh,
Dan die ghy door het Sand na Huys droegt licht en leegh"

Huijgens wordt nu een oogenblik boos en roept bestraffend uit:

„Wyckt iemand onder u noch voor gevoel noch lieden,
En noemt hij met gewelf sijn oude, liefflick treden,
Sijn nieu onlijdelick, hoort, Wijven, 't gaet u aen,
De Duynkant staet u vrij, ghij mooght hem wel begaen;
Gaet, douwter door en door, het is een soet vermaecken;
Maer, waer ick in 't bewindt, men soud u hier bewaecken,
En, quaemt ghy eens de Straet te roeren met een voet,
Men keurde Mand en Visch den Tollenaer verboett."

Maar Huijgens is weer spoedig in goed humeur en komt op voor de Scheveningers als hij den tolbaas beveelt vooral geen tolgeld van de Scheveningers te eischen:

„Past op uw eigen recht, tolt alle Wiel en Been;
Maer onder Been en Wiel laet Schevening met vreen;
De wel-besteede gunst en magh men 't niet besnijden."

Huijgens voorspelt den tollenaar veel gewin, want de zee spoelt nu en dan wondervisschen op het strand, er vergaan schepen op de kust, soms ook kan men te Scheveningen het gebulder der kanonnen van een zeegevecht hooren.

„Daer wil een yeder heen met kinderen en knechten"

Huijgens weet ook nog andere middelen om het volk „ten Haegh uijt te drijven":

Doet spreken onder 't Volck van weddingen op Strandt,
Om prijzen aengesteld op allerhanden trant,
En huert' er loopers toe te Voet, te Paerd, te Wagen:
'T verschot sal minder zijn' als wat de Toll kan dragen.
Brengh Wagens onder Zeil, daer leef' ter noch wel een,
Betakelt by Stevin en van sijn Vorst bereen:
Ik gev' u niet alleen mijn' Haegenaers te wachten,
Heel Delft, heel Rotterdam sal Ross en Rad bevrachten.
Om 't oud-nieuw wonderwerck te soecken op het strand
Daer 't een Zuyd-weste storm doe vlieden over 't Sand.

De Dichter geeft den Hageenaars den raad eens te Scheveningen een zoodje visch af te mijnen en die daar in een herberg te laten koken en daar te eten.

„Daer hangen ketels ree niet half soo diep in 't Land
Als Scheveninger kerck en kerckhof staen van 't Strand"

En hoe gezond het gebruik van visch is:

„En van Viss eten seght den Haegh, soo 't quam soo 't voer.
Derft yemandt twijffelen of dat stout seggen waer is?
Die sie door Schevening of Vleesch en Bloet daer klaer is,
En of die ruyghe maets haer tronien Vissich staen,
En of die van de Hall de haer te boven gaen,
En of die Meissjens met haer incarnate koonen
De minste teecken van ergher voetsel thoonen
Als daer men in den Haegh de darmen me verkropt".

Huijgens had goed gezien.

Nu de weg er eenmaal was, begon Den Haag en ook Scheveningen te beseffen, welke waarde hij had voor beide plaatsen. Scheveningen werd nog veel meer het uitspanningsoord dan vroeger en dat niet alleen van de Hagenaars, maar ook van tal van bewoners van steden en dorpen in Holland, ja zelfs uit plaatsen in Gelderland. Het werd voor vele aanzienlijke families en gegoede burgers een gebruik om een huwelijk in de kerk te Scheveningen te laten inzegenen. In de tweede helft der 17e eeuw en later trouwden in die kerk meer vreemde dan Scheveningsche paren. Onnoodig te zeggen dat na de huwelijksinzegening de bruiloftspartij volgde; waarmede tal van eet- en drinkgelegenheden te Scheveningen goede zaken maakten.

Het aantal herbergen nam dan ook in buitengewone mate toe. Onder degenen, die den weg' van Huijgens bezongen hebben, behoort de Haagsche rechtsgeleerde Jacob van der Does; in 1668 dichtte hij het volgende.

„In 't Noorden heeft den Haegh geen lustige Waranden,
Geen Bosch, noch Wey, maer Zee en aengename Stranden,
En Duynen, daer voor dees' in grooten overvloed
'T Konijn tot spijs, en tot vermaeck wierdt aengevoedt,
Nu ister uytgeroeyt, op dat het aen geen Bomen
Die langs de straet-wegh staen, bij hongers noodt sou komen,
En schenden 't jonge hout, dat moog'lijck metter tijdt
Een schaduw geven sal, daer niemant hette lijdt.
Dit is een Wonder-werck, dat sulcke hooge sanden
Geeffent syn, gelijk een vloer door menschen handen;
En dat die Bergen zijn verandert in een straet:
Die van den Haegh tot aen het eyndt van Schevling gaet,
Dit is geen enge-wegh, maer ruym, en breedt en open,
En daer een Koets twee drie kan nevens d'andren lopen,
Aen weder-zy een roe vijf ses, of meer beplant
Met hout, dat wasschen wil, en opgaen in het sandt.
Hier kan men 's morgens eer de Son met heete stralen
Den wandelaar verzengt, een Zee-vermaeckjen halen,
En sien den afslagh aen, en letten offer Vis
Van onse lust of smaeck die nacht gevangen is:
En wert er yet, het geen ons aenstaet, af geslagen,
Men mijnt het, en men laet het na den Haegh toe dragen:
En noodt een gast twee drie, die met die versche Visch,
Veel meer vermaeckt zyn, als den kostelijcksten disch.
Hier kan men 's avonts, als de Son in Zee gaet duycken,
En haer al-siende oogh voor onse Wereldt luycken,
Een koeltjen aen het Strandt gaen soecken, en door-'t nat
Heen draven, dat de Zee om neus en ooren spat.
Het dorp van Scheveling, dat met zijn vissch te voren
Most ploegen door het sandt, en dickmaels scheen te smoren
Van hette, dat gaet nu met Bennen overlaen
Van vissch, en doet niethalf den arbeydt in het gaen.
In 't kort, het is een wech, die veel gemack kan geven,
En de volmaecktheyt aan 't playsier van 't Haegsche leven.

Ook na de omwenteling in 1813 bleven weg en tol het eigendom van de Domeinen en van de gemeente 's-Gravenhage, dat duurde tot het jaar 1889.

De Scheveningsche tol, 1775.

Kleurtekening van P.C. la Fargue in de prentenverzameling der gemeente

In 1820 werd de verhouding tusschen beide partijen nader geregeld op deze wijze:

- Art. 1. De gewone en buitengewone werken van onderhoud der Scheveningsche weg, zoo wat de bestrating als de beplanting dier weg aangaat, mitsgaders van het tolhek en de bijbehorende woning, zullen in de maand Juli van ieder jaar voor het volgende jaar met gemeen overleg van Mijnheer den Directeur der Registratie en der Domeinen in Zuid-Holland worden opgemaakt, met eene raming van de kosten.
- Art. 2. Te dien einde zullen Burgemeester en van de stad 's-Gravenhage aan Mijnheer den Directeur doen toekomen eene opgave der benodigde werken met de kosten, welke opgave door Zijn Ed. Gestr. met deszelfs consideratien aan Burgemeesteren zal worden teruggezonden.
- Art. 3. De Staat der werken en kosten, tengevolge van deze correspondentie onderling zijnde vastgesteld, zal daarop door Mijnheer den Directeur, voor zoo veel het Domein aangaat, de nodige approbatie gevraagd worden.
- Art. 4. De staat der werken en kosten alzoo finaal zijnde gearresteerd en goedgekeurd, zal het werk op naam van het Domein en van Burgemeesteren worden aanbesteed, of in daggeld verrigt, naar den aard van het werk.
- Art. 5. Het werk zal worden verrigt onder toezicht van de Kommissie van fabricage uit den Raad der stad 's-Gravenhage.
- Art. 6. De verpachting van het Tolhek voor zodanigen tijd, als door Mijnheer den Directeur en H.H. Burgemeesteren zal worden bepaald, mitsgaders alle aanbestedingen van werk, zullen geschieden op het Raadhuis in tegenwoordigheid van eenen Ambtenaar van het Domein en van eene Kommissie uit Burgemeestere
- Art. 7. De pacht van het Tolhek, het provenue van verkogte boomen, en alle andere ontvangsten, uit deze administratie resulterende, zullen door Burgemeesteren worden geincasseerd.

- Art. 8. Alle betalingen tot deze Administratie behorende, zullen insgelijks door H.H. Burgemeesteren geschieden.
- Art. 9. Jaarlijksch zullen H.H. Burgemeesteren van hunne gehoudene administratie in het vorige jaar rekening doen; en zal deze rekening door Hun Ed. Achtb. aan Mijnheer den Directeur worden ingezonden.
- Art. 10. Deze Rekening door bevoegde autoriteit zijnde goedgekeurd, zal het batig saldo dezer rekening voor de helft aan Mijnheer den Ontvanger van de Registratie en Domeinen alhier door Burgemeesteren worden uitbetaald; — en wanneer er een nadeelig saldo mogt bestaan, zal hetzelfde voor het Domein van H.H. Burgemeesteren voor de helft worden gerestitueerd.

De tol, die geregeld verpacht werd, leverde tijdens het leven van Huijgens 2400 a 2500 gulden per jaar op. Sedert 1679 werd jaarlijks door den pachter *f* 4.000 betaald, om na eenige daling in het begin der 18e eeuw in 1707 te klimmen tot *f* 4450.—.

In 1795 het begin van den Franschen tijd schreef de pachter in voor slechts *f* 800.— per jaar en was toen nog gedwongen aan het Gemeentebestuur verbreking van het contract te vragen. Na 1806 werd de pachtsom weer meer normaal, er werd toen ingeschreven voor *f* 3250.—. Zoodra Scheveningen badplaats werd, begon het tolgeld steeds meer op te leveren. In 1832 kreeg de pachter op zijn verzoek op drukke dagen drie man en een korporaal infanterie, om de orde te helpen handhaven.

In het jaar 1880 werd zelfs ruim *f* 20.000.— ontvangen, waarvan de gemeente in de eerste plaats profiteerde, omdat de tol toen niet meer verpacht werd, maar de tollenaar een ambtenaar was in dienst van de gemeente. Menigeen herinnert zich den tijd, dat op Zon- en feestdagen een

De Scheveningsche weg, 1778
Teekening van P.C. Fargue in de prentenverzameling der gemeente.

file van rijtuigen bij den tol stond te wachten, omdat de tolgaarder en zijn knecht het samen bijna niet konden klaar spelen.

Bij zulk een ontvangst moet niet uit het oog worden verloren, dat de Gemeente in die dagen den klinkerweg evenals nu in uitstekenden toestand hield en dat zulks jaarlijks duizenden guldens kostte, en het is te begrijpen, dat de Gemeenteraad er tegen opzag, het tolgeld af te schaffen. Op die afschaffing werd in 1870 en in 1880 aangedrongen, als zijnde dat innen van tolgeld daar midden in de Gemeente in strijd met de Rijkswet, welke zulks uitdrukkelijk verbod.

Toen Scheveningen echter met paard en rijtuig ook langzamerhand langs andere wegen en omwegen te bereiken was en de Gemeente daardoor reeds genoodzaakt was geweest ook elders een tol te plaatsen, om den ouden tol te kunnen handhaven, viel eindelijk in den Gemeenteraad den 23 October 1888 het besluit alle tolln op te heffen.

De Schevenibgsche tol, 1855
Teekening van H.W. Last in de prentenverzameling der gemeente

Het toltarief is sedert 1665 herhaaldelijk gewijzigd. In de tweede helft van de 19e eeuw was het geworden:

Voor een vrachtwagen, slede of kar beladen met koopmansgoederen, voor ieder paard	f 0.02 ⁵
Voor een zoogenaamde mallejan met hout beladen, voor ieder paard ...	f 0.12 ⁵
Voor een rijtuig, met twee wielen en voor een slede, aangespannen met twee paarden, voor ieder paard	f 0.10
Voor een rijtuig met vier wielen, aangespannen met twee paarden, voor ieder paard	f 0.10
Voor een rijtuig met vier wielen, aangespannen met twee paarden, voor ieder paard	f 0.12 ⁵
Voor ieder paard meer voor rijtuig of slede	f 0.05
Voor een rijtuig met twee wielen en voor een slede aangespannen met een paard	f 0.07 ⁵
Voor een bereden of gezadeld paard of muilezel.....	f 0.05
Voor een onbereden of ongeadeld paard of muilezel . . .	f 0.02 ⁵
Voor een ezel	f 0.01

Stonden aanvankelijk naast Huijgens' weg slechts enkele rijen boomen, toen het bleek dat die eerstelingen levensvatbaarheid vonden in den zandgrond, werden steeds meer boomen geplant en koos men wat degelijker soorten dan de elzen, namelijk iepen, kastanjes en eiken. In 1767 dus een eeuw na den aanleg had het geheel reeds een boschachtig aanzien, tusschen de nieuwe rijen bruikbare wandelwegen.

Het steeds meer beplanten van de aangrenzende duinen deed na een paar eeuwen de heerlijke „Scheveningsche boschjes" ontstaan, waarover de lezer meer zal vinden onder het Hoofdstuk Cultuur der duinen.